

Jelínek, Milan

O některých puristických tendencích v kultuře spisovné slovenštiny

In: *Brněnská slovakistika a česko-slovenské vztahy*. Pospíšil, Ivo (editor). Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1998, pp. 29-40

ISBN 80-210-1742-2

Stable URL (handle):

<https://hdl.handle.net/11222.digilib/133229>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

O NĚKTERÝCH PURISTICKÝCH TENDENCÍCH V KULTUŘE SPISOVNÉ SLOVENŠTINY

Milan Jelínek (Brno)

Je mimo jakoukoli pochybnost, že **čeština a slovenština jsou samostatné jazyky**, i když jejich blízkost vedla v minulosti k unitaristickým teoriím a praktikám (viz k tomu J. Ružička 1970, s. 31 n.). Rozdílnost politického a do jisté míry i kulturního vývoje Čechů a Slováků bránila tomu, aby z nich vznikl jeden národ i v době, kdy příslušníci slovenského národa užívali převážně spisovné češtiny jako kulturní formy svého národního jazyka. Pravda, z období do tzv. Štúrovy odluky a také z desítiletí následujících můžeme uvést desítky výroků o národní jednotě Čechů a Slováků, ale tyto výroky měly většinou povahu deklarativní a často byly podněcovány obavami, že se uznáním samostatnosti obou národů zhorší jejich možnosti bránit se proti germanizačním snahám v Předlitavsku a ještě více proti madarizačním snahám v Zalitavsku (viz J. Jungmann 1832, Fr. Palacký 1832 aj.). Vždyt důležitým argumentem v národnostním boji v habsburské monarchii bylo právě poukazování na početnost „československého“ národa v českých zemích a v Horních Uhrách (viz Hlasové).

V období první republiky ztroskotál pokus vytvořit **politický národ československý** o dvou větvích — české a slovenské. Zdůrazněme, že svébytnost Čechů a Slováků nebyla brána v pochybnost, což se projevilo mimo jiné i počátečním užíváním spojovníku v oficiálním pojmenování nového státu: **Česko-slovenská republika** (někdy i s velkým písmenem u přívlastku *Slovenská*). Ani působení několika desítek tisíc příslušníků české inteligence, kteří vykonávali na Slovensku pedagogické, administrativní, vojenské a jiné funkce, nemělo za svůj cíl nějakou čechizaci Slováků. Jak u Slováků, tak i u Čechů působících na Slovensku se zachovávalo povědomí o vzájemné odlišnosti, a to přes blízkou příbuznost obou jazyků. Ostatně mnoho Čechů,

kteří nastoupili do různých funkcí na Slovensku, osvojilo si postupem doby slovenštinu a začalo ji užívat ve styku se svými slovenskými spolupracovníky a žáky. Jiná otázka byla, do jaké míry se jim podařilo slovenštinu zvládnout (k tomu J. Zubatý 1922, V. Vážný 1936, J. Stanislav 1937, J. Ružička 1970 aj.).

Uznání štúrovské slovenštiny za spisovný jazyk Slováků, eventuálně za druhou oficiální variantu tzv. československého jazyka, vyžadovalo si **práce kodifikační**. Těch se ujali ze značné části čeští profesori a učitelé působící na Slovensku; za mnohé jiné zde jmenujme alespoň Václava Vážného. Tato generace českých učitelů nabyla jazkovědného vzdělání na českých školách v období, kdy tam jazykovou kulturu ovládal **purismus** (v 70. až 90. letech 19. století) nebo kdy puristické postoje k mnoha českým jazykovým prostředkům zčásti přetrvávaly (v období Jana Gebauera, Josefa Zubatého a Václava Ertla — viz M. Weingart 1934, M. Jelínek 1971 aj.). Za první republiky pak ovlivňoval české učitele časopis Naše řeč, který začal vycházet na podzim r. 1916. Jeho umírněný purismus byl s nástupem Jiřího Hallera do funkce vedoucího redaktora v r. 1929 zaměněn purismem radikálním, zaměřeným zejména proti germanismům. Nová vlna purismu v podstatě převzala repertoár purismu z poslední třetiny 19. stol. (viz hlavně R. Jakobson 1932, J. Haller 1937, M. Jelínek 1970).

Teoreticky byl český purismus poražen v diskusi o otázkách jazykové kultury, kterou zorganizoval **Pražský lingvistický kroužek** na počátku r. 1932 (zasloužil se o to zejm. V. Mathesius, B. Havránek a R. Jakobson ve sb. Spisovná čeština a jazyková kultura, Praha 1932).

Zatímco purismus měl nedůvěru k jazykovým prostředkům, pro něž nenašel doklady v češtině humanistické a starší, pražský strukturalismus vyhlásil za kritérium pro přijetí prostředků do spisovné normy jejich existenci v kultivovaném úzu. Tak bylo postaveno proti puristickému historizování důsledné pojetí synchronní. I jazykové prostředky, které puristicky zaměřená jazyková kritika považovala za nesprávné, byly doporučeny k přijetí do spisovné normy, pokud se staly součástí kultivovaného úzu.

Purismus operoval pojmem „**ducha jazyka**“ a nepřijímal jazykové prostředky, které byly s „**duchem jazyka**“ v rozporu. Je zřejmé, že tento mlhavý pojem otvíral dveře libovůli při kodifikaci spisovné normy. Pražský strukturalismus proti tomu po-

stavil **kritérium systémové**: doporučit lze takový prostředek, který je ve shodě se systémem spisovného jazyka. Ani puristické měření „čistoty jazyka“ domnělou čistotou lidových nářečí před strukturalisty neobstálo. Jazykovědci pražské školy jednak nesdíleli názor, že nářečí zůstala ušetřena cizích vlivů, jednak považovali za nepřipustné, aby se mnohofunkční spisovný jazyk poměřoval nářečímí, která mají jen jedinou funkci: konverzační. A tak bylo postaveno proti vágnímu hledisku folklórnímu vědecké hledisko funkční (viz O. Ševčík = M. Jelínek 1974/75).

Pražští strukturalisté ostře odmítli **xenofobní postoje puristů**. Jejich hon na cizí výpůjčky a zejména na prostředky vytvořené podle cizích (nejčastěji německých) modelů považovali za nepřipustné zužování výrazových schopností spisovného jazyka. Kromě toho upozorňovali na to, že se puristé pokoušeli pod záminkou nečeskosti vymycovat z jazyka prostředky už ustálené, a tak vlastně porušovali stabilitu spisovné češtiny. Analýza mnoha odmítaných germanismů pak ukázala, že ve skutečnosti jde o **evropeismy** (nejčastěji latinského nebo francouzského původu); puristé tedy zbavovali češtinu těch výrazových výhod, kterých dosáhly jiné evropské jazyky (viz zejm. R. Jakobson 1932).

Jazykový purismus je nesporně jeden z projevů nacionalismu (z rozsáhlé literatury viz alespoň P. Alter 1985). Jde v něm o to, aby byla prokázána čistota národního jazyka nebo přesněji čistota jazyka spisovného, který má pro národ reprezentativní funkci. Eliminováním výpůjček z cizích jazyků a také prostředků vzniklých pod cizím vlivem se předstírá, že purifikovaný jazyk je plně soběstačný. **Snaha vystačit jen s prostředky domácí provenience** se však dostává do rozporu s územ, neboť alespoň v evropské situaci jazyky vyrovnávají své výrazové schopnosti buď přímým přejímáním prostředků z jazyků pokročilejších, nebo napodobováním jejich výrazových schémat.

Latina zvyšovala své výrazové schopnosti přijímáním vlivů řeckých, italština se obohacovala ze zdrojů latinských, francouzština přejímala masově prostředky ze středověké latiny, němčina a angličtina se otevřely vlivům latinským a později francouzským atd. S rozvojem německé kultury a s masovou kolonizací se dostávaly do středoevropských jazyků hojně prvky německé. Přitom němčina hrála často roli zprostředkovatele jazykových prvků západnějších a jižnějších. V 15. a 16. století vyrovnávala

své výrazové schopnosti s češtinou polština: po hláskové a tvarové úpravě vřazovala mnohé české prostředky do svého systému. Tento proces ovlivňování jedněch jazyků druhými pokračoval i v nové době a intenzivně probíhá i dnes. Snaží-li se purismus vymycovat cizí prvky, které úzus už přijal, škodí národnímu jazyku a vlastně falšuje jeho historii.

O tom, **jak jsou evropské jazyky navzájem spjaty**, můžeme se přesvědčit na vývoji tisíců výrazových prostředků. My se zde musíme spokojit s jedním příkladem, který zasahuje i do oblasti syntaxe:

Odporovací vztah s odstínem přípustkovým lze v češtině vyjádřit knižní spojkou *nicméně*. Po revoluci 1989 frekvence tohoto slova silně vzrostla, a proto někteří uživatelé češtiny proti jeho užívání protestují. Jde však o evropeismus, který má svůj počátek už v klasické latině: *nihilominus*. Můžeme pak sledovat jeho tažení Evropou na ital. *niente(di)meno*, franc. *néanmoins*, něm. *nichtsdestoweniger*.

Čes. *nicméně*, které je doloženo už v 16. stol., vzniklo zřejmě napodobením slova latinského. Autor slovenského brusu *Ako nehrešit proti slovenčine* Vojtech Mihálik (1995) však asi usoudil, že jde o bohemismus, a proto navrhuje spojku *ničmenej* nahrazovat spojovacími výrazy *skôr ako, jednako, predsa však*. I když jde jak v češtině, také i ve slovenštině o prostředek knižní (ve slovenštině je jeho knižní příznak snad ještě silnější než v češtině), jeho vyřazením ze slovní zásoby by byly oba jazyky ochuzeny o spojku, o jejíž potřebnosti v intelektualizovaných textech nemůže být pochybnosti. Ostatně proč bychom měli zatracovat slovo, které se osvědčilo v řadě evropských jazyků?

Zmínil jsem se o tom, že čeští učitelé přišli na Slovensko s jazykovědným vzděláním, jehož součástí byl puristický postoj ke spisovnému jazyku. Proto začali i ve slovenštině vymycovat cizí výpůjčky a napodobeniny, a to většinou stejné prvky, které byly odsuzovány v češtině. Proto jsou mezi odmítanými jazykovými prostředky hlavně germanismy, ale vedle nich se vymyčují i madarismy. Puristé, ať to byli Češi, nebo Slováci, dopouštěli se zde stejné chyby jako při purifikování češtiny: snažili se „očistit“ jazyk od výrazových prostředků, které už ve spisovném úzu pevně zakotvily.

Už koncem 20. let našeho století začal na Slovensku sílit jistý druh **obranného purismu**, který se obracel proti pronikání

nefunkčních bohemismů do spisovné slovenštiny. Pod atributem „nefunkční“ zde rozumíme takové bohemismy, které nepřinášely zlepšení jejich výrazových schopností, ale dostávaly se do slovenštiny jako následek těsných styků česko-slovenských a ovšem i jako následek působení českých učitelů na slovenských školách. Většinou zde nešlo o projev nějaké čechofobie, nýbrž o snahu **delimitovat spisovnou slovenštinu proti spisovné češtině**. Ve druhé polovině 30. let se však množily ideologicky motivované projevy tohoto delimitačního purismu a po zřízení Slovenského štátu se považoval boj proti bohemismům za jeden z hlavních úkolů kultury spisovné slovenštiny.

Po ukončení druhé světové války převládly **integrační tendence** nad delimitačními a kodifikační problémy v obou jazycích se řešily obyčejně za přítomnosti jazykovědců z druhého národa. K integračním tlakům se využilo zvláště Stalinových jazykovědných článků z r. 1950 a později naivních představ prvního tajemníka ÚV KSČ Antonína Novotného o postupném socialistickém sblížení obou národů. Umělé zásahy do kodifikace spisovné slovenštiny vedly ovšem k porušování jejího systému a přispívaly k růstu nacionálně zabarvených puristických tendencí na Slovensku.

Na druhé straně nelze popřít, že pro dorozumivací praxi obou národů měly pozitivní význam **koordinační akce** při tvorbě, zpřesňování a systemizaci jednotlivých **terminologických soustav**. K tomuto účelu byl dokonce založen zvláštní časopis — *Československý terminologický časopis* (od r. 1962). Část termínů má umělou povahu, a proto je možné u jazyků tak blízkých, jako je čeština a slovenština, koordinovat sémantickou motivaci a někdy i formální strukturu. Předpokladem k tomu je ovšem naprostá rovnost obou jazyků, ale právě ta nebyla v ideologicky motivovaných koordinačních akcích dodržena. Dominantní postavení bylo přiřčeno podle vzoru postavení ruštiny v Sovětském svazu češtině.

Ve druhé polovině 60. let koordinační tendence zeslábly, od **r. 1968 byla samostatnost slovenštiny posílena** a značnou nezávislost na češtině si slovenština udržovala po celou dobu normalizace. I v tomto období se sice setkáváme s projevy delimitačního purismu zaměřeného proti bohemismům, ale tyto projevy zůstávaly tlumeny, protože odporovaly dobové ideologii solidarity socialistických národů.

Situace se radikálně změnila po revoluci 1989 a pak po rozpadu Československa v r. 1993. Jakékoli koordinační snahy ustávají, zřízením dvou samostatných států dochází i k **oslabení komunikačních vazeb** mezi Čechy a Slováky. Podle mého soudu by však bylo v zájmu obou národů, aby se jejich spisovné jazyky umělými kodifikačními zásahy nerozcházel, zejména aby se z nich nevymycovaly prvky převzaté z druhého jazyka a už zakotvené v jazykovém úzu. Protislovenský purismus v češtině a zejména protičeský purismus ve slovenštině nemohou prospět ani jednomu z obou jazyků, ba naopak, oba jazyky poškodí, protože sníží jejich výrazové schopnosti. Kdyby nabyly puristické zásahy do obou jazyků většího rozsahu, ztížily by se i dorozumívací možnosti mezi oběma jazyky. Aby se spisovná čeština a slovenština od sebe nevzdalovaly, bylo by dokonce třeba koordinovat kodifikaci odborných terminologií. V mnoha případech by bylo možné domluvit se na společné sémantické motivaci termínů, aniž by se jakkoli oslabil samostatnost obou jazyků.

Projevem **nefunkčního purismu**, který nakonec nejvíc poškozuje slovenštinu, je téměř 140stránkový slovník, který připravil anonymní kolektiv autorů podle „rukopisných podkladů“ básníka Vojtecha Mihalíka (text posoudil jazykovědec Gejza Horák). Slovník, který vyšel ve 2. vydání v r. 1996, má název, který by se hodil nejspíš do doby obrozené: *Ako nehrešit proti slovenčine* (dále užívám zkratky AN). Počítáme-li zhruba 15–20 „hříchů“ na jedné stránce, docházíme k číslu asi 2500 jazykových jevů, kterým se má Slovák vyhýbat.

Materiál ve slovníku je velmi nesourodý. Autorům asi vůbec nešlo o to, aby „chybné“ jazykové prostředky uspořádali podle jednotlivých druhů chyb. Nikde se ani nesnaží zdůvodnit odmítnutí toho nebo onoho prostředku, prostě jen jazykové jevy, které v mluvené nebo psané slovenštině někde zachytili, označují jako nežádoucí a místo nich doporučují jazykové prostředky podle svého mínění nezávadné.

Iniciativa k vydání příručky vyšla ze Sekcie štátneho jazyka a národného písomníctva Ministerstva kultúry Slovenskej republiky. V úvodě k příručce se o této Sekci říká, že „vykonáva štátnu správu na úseku starostlivosti o štátny jazyk a audit kontroly dodržiavania jeho správneho používania“. V zájmu spravedlnosti je třeba poznamenat, že si redaktorka Daniela Števeczková uvědomila problematičnost takového nekomentovaného sezna-

mu vadných výrazových prostředků. Vyplyvá to z jejich slov: „Navyše čierno-biely pohľad alebo len konštatovanie správnosti, resp. nesprávnosti nie sú vždy najvhodnejším riešením problému.“

Mezi hesly uvedenými v příručce je řada slov a forem, u nichž autoři vytýkají nesprávnou kvantitu, hláskovou podobu nebo odchýlení od morfologické soustavy spisovné slovenštiny. Tuto část hesel ponechávám stranou, neboť se necítím kompetentní pro posouzení těchto jevů. Omezím se na kritiku hesel, která byla do slovníku zařazena z důvodů puristických. Velký rozsah materiálu mě nutí k tomu, abych u každého druhu odmítaných prostředků ukázal na problematičnost jejich vymycování ze slovenštiny jen na několika typických příkladech.

K mému překvapení AN obsahuje řadu **puristických pověr**, které nacházíme porůznu v českých jazykových brusech od 70. let minulého století. Jejich účelem bylo odstranit ze spisovné češtiny **germanismy** (viz k tomu V. Ertl 1929, M. Weingart 1934 a 1934a). Téměř všechny byly postupně vzaty ve spisovné češtině na milost, protože se prokázalo, že se staly jako prvky, které zvyšují výrazové schopnosti češtiny, trvalou součástí českého spisovného úzu nebo že to jsou evropeismy, které pronikly do češtiny prostřednictvím němčiny.

K prvnímu typu patří slovo *obnos*, které vzniklo zřejmě napodobením něm. *Betrag*, ale postupně se upevnilo v českém úzu. Puristé vznášeli proti němu námitky proto, že se shodovalo s němčinou po stránce významové, ale nemohli popřít, že mu nelze nic vytýkat po stránce slovtvorné. Ve shodě s českými brusy žádá AN jeho nahrazení jiným slovem. Navrhuje latinismus *suma*, tedy slovo, které doporučují vedle jiných slov také české brusy. Dodejme, že z češtiny bylo vykazováno i sloveso *obnášet*, vzniklé podle něm. *betragen*. Také AN radí Slovákovi, aby se slovesu *obnášet* vyhýbal a místo něho užíval výrazů *ob-sahovat* nebo *mať hodnotu*. Že se s těmito náhražkami nevystačí, je nábíledni. Není třeba zdůvodňovat, že zejména v administrativní a hospodářské komunikaci potřebuje i slovenština významově plnější sloveso *obnášat*, než je doporučované *byť* (srov. *účet obnáša* a *účet je...*).

Mezi výrazy, kterými se Slováci dopouštějí hříchu na slovenštině, figuruje slovesná formule *jedná sa o čo*. Byla vytrvale odsuzována českými puristy, kteří v ní viděli napodobeninu německého výrazu *es handelt sich um etwas*. Ve skutečnosti nejde

o germanismus, nýbrž o evropeismus, který má své kořeny už v latině (*agitur*, srov. i franc. *il s'agit de*). Je sice pravda, že jak čeština, tak i slovenština disponuje synonymickým slovesem *jde oč, ide o čo*, ale v obou jazycích bylo by bláhové, kdybychom se z puristických důvodů těchto synonym vzdávali. Každý, kdo dbá na styl svých textů, dobře ví, jak prospěšné je mít synonymické prostředky k stylistické disimilaci vyjádření, zejména je-li ve hře prostředek s velkou frekvencí užívání.

AN přijalo i puristickou pověru o nepřipustnosti předložky *proti* ve vztahu reciprocity nebo podmínky. Místo výrazu *vydat čo proti potvrdeniu* je prý třeba užívat *na potvrdenie*. Také čeští brusiči pokládali předložku *proti* v podobných významech za hrubý germanismus, ačkoli tento způsob vyjadřování nacházíme i v jiných evropských jazycích. Např. český výraz *přijmout co proti hotovému placení* odpovídá francouzskému *recevoir qc contre argent comptant*. Vůbec je třeba poznamenat, že se AN shoduje s českými puristy v nedůvěře k různým výrazům předložkové povahy, a to zejména k takovým, které se v češtině a také v slovenštině rozšířily v 19. nebo dokonce až ve 20. stol. Tak je tomu např. u nového výrazu s předložkovou funkcí *cestou čeho*, sloven. *čoho*, který je potřebný ve stylu právně-administrativním: *domáhat se čeho cestou soudu, domáhat sa čoho cestou súdu*. Je sice pravděpodobné, že podnět k vytvoření tohoto výrazu v češtině a ve slovenštině vyšel z němčiny (*im Wege des Gerichts*), ale ve skutečnosti jde zase o evropeismus (srov. např. franc. *par la voie de droit*).

Autoři AN si neujasnili **rozdíly mezi jazykem spisovným**, který slouží komunikaci oficiální, a **jazykem běžně mluveným**, kterým je vedena soukromá konverzace. První útvar národního jazyka musí být ovšem kvůli jednotě kodifikován a při kodifikaci zbaven prostředků, které uživatelé spisovné normy považují za substandardní, druhý útvar se takové regulaci brání, protože potřebuje právě substandardní prostředky k vyjadřování různých postojů a citů. Místo výčtu substandardních výrazů bylo by tedy účelnější, aby autoři AN upozorňovali na zvláštní expresivní funkci těchto lexikálních jednotek. Jejich vymycování z národního jazyka k ničemu nevede, protože jazyková praxe taková doporučení, i když jsou dobře míněna, zpravidla nepřijímá.

Mezi odmítanými slovy je např. germanismus *aušus* (< *Ausschuss*). AN navrhuje jeho nahrazení výrazy *menejcenný* nebo

partiový tovar nebo *brak*. Není pochyb o tom, že se v češtině i ve slovenštině slovo *aušus* pocituje jako substandardní, ale v neoficiální konverzaci plní funkci výrazového prostředku expresivního. Tam, kde exprese nabývá vrchu nad obsahem pojmovým, nelze zabránit ani pronikání slova *aušus* do textů spisovných. Slovo *ksicht* (< *Gesicht*) neznamena jen čes. *tvář*, slov. *tvár*, ale je v něm zakódován i pejorativní nebo alespoň familiární postoj k tomuto pojmu. Sotva lze předpokládat, že se běžně mluvený slovenský jazyk, zejména slang obchodníků, skladníků, vojáků aj., vzdá germanismu *fasovať* (< *fassen*) a místo něho přijme výraz *dostávať ako prídel*. Pokud jde o češtinu, sloveso *fasovať* ztrácí svou substandardní povahu a stále častěji vzniká do spisovných textů. Ani slovo *malér* (< *malheur*) bychom neměli vykazovat z jazyka, i když má zabarvení hovorové. Proti slovům, kterými ho chce AN nahradit (*nepříjemnosť*, *nehoda* nebo v jiném smyslu *priestupok*), vyznačuje se expresivností.

Největší část slovníku AN tvoří jazykové prostředky, které autoři slovníku považují zřejmě za **nepřípustné bohemismy**. Neberou při tom v úvahu jejich rozdílné umístění na ose časové, nepřihlížejí k tomu, že mnohé odmítané prostředky jsou doloženy v starších a některé i v novějších slovenských literárních textech, nerozlišují běžné výrazivo od termínů, nekladou si otázku, zdali slovenštinu nezbavují výrazů expresivních, apod.

Zase se musím omezit jen na několik dokladů. Slovo *bitva* se má nahradit slovy *boj* nebo *bitka* a podobně adjektivum *bitevný* má být zaměněno adjektivem *bojovní*. Slovo *bitva* je však starobylé slovo slovanské, které žije dodnes vedle češtiny v polštině a ruštině. Problematické je doporučení, aby se omezil okruh užívání slova *doba*. Autoři je připouštějí jen ve spojeních terminologizovaných jako *doba kyvu* nebo *železná doba*, ale žádají, aby se místo výrazu *pracovní doba* užívalo spojení *pracovní čas* a místo *doba sucha* spojení *obdobie sucha*. Zúžením významu by se slovenština odpojila nejen od češtiny a polštiny, ale i od jazyků jihoslovanských.

Těžko lze vysvětlit, proč by mělo být z terminologie železniční odstraněno starobylé slovanské slovo *dráha* a proč by jeho místo mělo zaujmout slovo *železnica*. Slovo *dráha* prý je nevhodné ve spojení *škvárová dráha* (doporučuje se *škvárová trať*), ale vyhovuje ve spojení *dostihová dráha*. Nejsem přesvědčen o tom, že je účelné vymyčovat ze slovenštiny slovo *bota* a důsledně ho na-

hrazovat slovem *topánka*. Poznamenejme, že slovo *bota*, které bylo přijato do češtiny z francouzštiny nebo italštiny, proniklo v různých hláskových a tvarových obměnách do několika slovanských jazyků. Návrh na poslovenštění slova *botník* slovem *topankáč* není šťastný, neboť toto nové slovo se sotva zbaví příznaku lidového.

Z přídavných jmen se autorům AN znelíbilo slovo *báječný*; pro spisovnou slovenštinu se doporučují synonyma *nádherný*, *znamenitý* nebo *velkolepý*. Ale přídavné jméno *báječný* se od uvedených synonym liší silnějším expresivním odstínem a vedle češtiny má ho ve své slovní zásobě i polština. Je sice pravda, že se na Slovensku pro *jízdní řád* ustálil název *cestovný poriadok*. Z toho by se však nemělo vyvozovat, že by přívlastek *jazdný* byl v daném spojení nepřipustný. Autoři AN ostatně schvalují spojení *jazdný pruh*.

Doklady ze slovenské krásné literatury svědčí o tom, že si slovenština zachovala přídavné jméno *lichý* ve významu ‚klamný‘. Nic na věci nemění, že toto slovo, které lze doložit i z polštiny a ruštiny, má odstín knižní. Zdá se mi ochuzováním slovenštiny, prikazuje-li se nahrazovat ho synonymy *klamný*, *prázdny* nebo *nesprávnny*.

Stejně tak je zbytečné vyřazovat ze spisovné slovenštiny sloveso *oprotit sa*, které má oporu v jiných slovanských jazycích. Nic přece nepřekáží tomu, aby se toto knižní sloveso vřadilo do synonymické řady spolu se slovesy, která by ho měla nahradit: *oslobodit sa*, *uvolnit sa*, *zbavit sa*. Myslím, že by si slovenština měla zachovat sloveso *vypršat* ve větách jako *dovolenka nám vypršala*. V synonymech *ubehnút* nebo *skončit sa*, která autoři navrhují místo *vypršat*, ztrácí se metaforický odstín, který připomíná staré přesýpací hodiny.

Jak je známo, **expresivní výrazy** často putují z jednoho jazyka do druhého a v novém prostředí nabývají často ještě silnější expresivity (o expresivních příznacích viz J. Zima, 1961). Je tomu tak i se slovenskými výrazy v češtině a s českými ve slovenštině. Bylo by škoda, kdybychom z puristických důvodů takovému vzájemnému ovlivňování jazyků bránili. AN to činí mnohokrát. Doporučuje např. místo expresivního slova *čokl* neexpresivní *pes*, místo *švanda pestvo*, *psina*, *žart* nebo *huncútstvo*, místo vulgárního *sranda pestvo* a *psina*, místo *padavka* *zbabelec*, *strachopud* a *trasorítka* atd. Myslím také, že je zbyteč-

né potlačovat expresivní idiomy, které slovenština převzala z češtiny, idiomy domácími, které jsou založeny na jiné sémantice. Proč by měl Slovák nahrazovat idiom *starú bačkoru* idiomem *figu drevenú* nebo rčení *aj majster tesár sa utne* rčeními *aj dobrý kuchár presolí, aj dobrej kuchárke sa jedlo pripáli* nebo *to sa stane aj ženatému*?

Co říci **závěrem**? Příručka *Ako nehrešit proti slovenčine* má puristický charakter: jejím hlavním cílem je eliminovat skutečné nebo domnělé bohemismy ze spisovné slovenštiny. Autoři přitom své zásahy do jazyka nezduvodňují, nerozlišují prvky standardní a substandardní, neberou v úvahu rozdíly v expresivnosti prostředků, nezjišťují difference ve stylistických příznacích a neoddělují od sebe prostředky archaické a živé. Podle dosavadních zkušeností s puristickými intervencemi do spisovné normy (zejména podle výsledků českého puristického tažení proti germanismům) lze předpovědět, že příručka nebude mít na slovenskou jazykovou praxi větší vliv. Jako u všech vyspělých jazyků — a slovenština k nim nesporně patří — o podobě spisovné normy rozhoduje kultivovaný úzus.

Chtějí-li autoři dosáhnout umělými zásahy většího vzdálení slovenštiny od češtiny, jednají proti zájmům obou národů, neboť jak pro Čechy, tak i pro Slováky je vzájemná srozumitelnost jejich jazyků výhodná. Asi i pro oblast jazykovou by měly mezi oběma jazyky platit vztahy nadstandardní. Ty by neměly být rušeny tím, že by Češi vymycovali z jazyka slovakismy (které jsou někdy i živými prostředky východní Moravy) a Slováci bohemismy (které jsou někdy ve skutečnosti dialektismy rozšířenými na západním Slovensku).

Bibliografie

Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky. Matice česká, Praha 1846.

Alter, Peter 1985

Nationalismus. Suhrkamp, Frankfurt a. M.

Ertl, Václav 1929

O germanismech. Časové úvahy o naší mateřtině. Praha, s. 25 n.

Haller, Jiří 1937

Spisovný jazyk český. In: Slované spisovné jazyky v době přítomné. Praha, s. 13 n.

- Havránek, Bohuslav 1932
Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura. In: Spisovná čeština a jazyková kultura. Praha, s. 32 n.
- Jakobson, Roman 1932
O dnešním brusičství českém. In: Spisovná čeština..., 85 n.
- Jelínek, Milan 1970
O českém purismu a antipurismu. In: O české literatuře a jazyce. Brno, s. 192 n.
- Jelínek, Milan 1971
O českém purismu. In: Přednášky ve XIV. běhu Letní školy slovanských studií v r. 1970. SPN, Praha, s. 18 n.
- Jungmann, Josef 1832
O různění českého písemního jazyka. ČČM 1832, s. 165 n.
- Mathesius, Vilém 1932
O požadavku stability ve spisovném jazyce. In: Spisovná čeština..., Praha, s. 14 n.
- Palacký, František 1832
O českém jazyku spisovném. ČČM 1832, s. 352 n.
- Ružička, Jozef 1970
Spisovná slovenčina v Československu. Vyd. SAV, Bratislava.
- Stanislav, Ján 1937
Spisovný jazyk slovenský. In: Slovanské spisovné jazyky v době přítomné. Praha, s. 31 n.
- Ševčík, Oldřich (= Jelínek, Milan) 1974/75
Český jazykový purismus z hlediska funkční teorie spisovného jazyka. SPFFBU A 22/23, s. 49 n.
- Vážný, Václav 1936
Spisovný jazyk slovenský. In: Čs. vlastivěda. Řada II. Praha, s. 145 n.
- Weingart, Miloš 1934
O zásadách jazykového brusičství. Český jazyk v přítomnosti. Praha, s. 22 n.
- Weingart, Miloš 1934a
O germanismech. Tamtéž, s. 56 n.
- Zima, Jaroslav 1961
Expresivita slova v současné češtině. NČSAV, Praha.
- Zubatý, Josef 1922
Slovenština a čeština. SMS I, 1922, s. 33 n.